

Josep Pla, al seu mas de Llofriu, en 1977. L'escriptor empordanès s'estimava més d'oblidar la seva època marselesesa.

L'escriptor que veia passar els vaixells

Mentre residien a Marsella, entre el setembre del 1936 i el juliol del 1937, Josep Pla i la seva companya sentimental, Adi Enberg, foren membres actius dels serveis d'informació franquistes. Col·laboradors, per tant, de les xarxes de suport a l'Alzamiento Nacional que Francesc Cambó i els prohoms de la Lliga havien engegat des de l'exili francès. Aquesta ha estat, fins ara, una veritat a mitges. Fins avui la hipòtesi que Josep Pla s'havia vinculat a l'espionatge *nacional* durant la seva estada a Marsella es basava només en un informe confidencial rescatat dels Arxius de Salamanca en què l'espionatge republicà incloïa el nom de Josep Pla com a "*agente subalterno de información y enlace*" dins l'organigrama general de la intel·ligència franquista establerta a França. Això, i la tradició oral.

Per més que aquesta relació no hagi quedat provada, va servir per a justificar –amb el silenci planià posterior davant el règim franquista– l'ambient que féu sempre impossible la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes a l'escriptor empordanès. Tanmateix, en la història oficial, Pla es va limitar a cooperar en una oficina de premsa que assortia la premsa europea "de notícies fresques i reals del que estava succeint". Tal com exposa Carles Sentís al catàleg de l'exposició *Josep Pla, escriptor i periodista*, la tasca de Pla en els òrgans de propaganda –i d'informació– que Cambó havia encarregat a Josep Bertran i Musitu era només d'anar "omplint papers" fins que la conversió d'aquest organisme (ja amb el nom de SIFNE, Servicio de Información del Norte de España) en una estructura "més ajustada als militars" va fer inútil el treball dels "homes de ploma". I remarca: "Si en Pla va escriure tota una *Historia de la Segunda República Española* a Roma i després es va mig escapar a Grècia per anar deambulant pels ports de l'Egea ¿quin espionatge podia fer, exceptuant els mesos ja al·ludits d'informació en què el màxim secret podia consistir que, a més dels vaixells que arribaven a Marsella, donessin compte dels que sortien del mateix port?"

Aquesta pregunta, formulada en el buit un abril del 1991, troba resposta, extensa i documentada, un abril del 1994. Es pot llegir a *Biografia de Josep Pla: el difícil equilibri entre literatura i política (1927-1939)*, de la filòloga

No era important, però figurava en nòmina.

L'espionatge franquista tenia en Josep Pla un agent subaltern encarregat de controlar els mercants que transportaven armes per a la República. Una història de la guerra recuperada, i contrastada, per Cristina Badosa en el llibre *Biografia de Josep Pla: El difícil equilibri entre literatura i política*.

barcelonina Cristina Badosa, que apareix aquesta setmana a les llibreries: donar compte dels vaixells, carregats d'armes per a la República, que sortien del port de Marsella no produïa tan sols plaer estadístic, servia perquè l'aviació i la marina italianes poguessin enfonsar-los un cop sortien de les aigües jurisdiccionals franceses i, encara que des d'una participació marginal, aquest "donar compte" va ser una missió de Josep Pla i Adi Enberg (ella feia de secretària de direcció en l'estructura del SIFNE) durant el temps que van estar a Marsella. Tot i que aquest port provençal, ironitzava Sentís, és propens a "còmiques exageracions o històries surrealistes" dels quals ha sorgit una persistent *llegenda negra*, Cristina Badosa va decidir d'investigar totes les fonts possibles d'aquesta pel·lícula antiga extraviada en un temps i un espai que Josep Pla s'havia estimat més d'oblidar. Els arxius i les persones han permès, finalment, d'establir un retrat més fidel d'aquella Marsella on l'espionatge a gran escala anava més enllà de qualsevol deliri surrealista.

Durant nou mesos, des del setembre del 1988, Cristina Badosa va visitar Adi Enberg –la dona més important en la vida de Pla– a la clínica Tres Torres, on la família l'havia ingressada en previsió d'una mort segura. D'aquesta relació, intensa i fecunda, deriva el tram biogràfic d'un *altre* Pla; aquell que una elegant senyora noruega, poliglota i culta, va traçar d'un home amb qui va conviure durant gairebé quinze anys i que va servir a Cristina Badosa per a establir importants referències sobre algunes èpoques *obscuras* de l'escriptor. Respecte a l'etapa marsellesa, Badosa reconeix, en una nota a peu de pàgina, que Enberg només n'explicava el que ella creia convenient: "sempre vaig tenir la sospita que, de les seves activitats i de tots els grups dels Serveis d'Informació, me'n contava només una part", però aquesta part és excepcional, perquè fou l'única vegada que Enberg va aportar el seu testimoni, plenament conscient que li quedava poc temps de vida.

Badosa també es va submergir en els esgrogueïts lligalls de les Archives Départementales des Bouches-du-Rhône, de Marsella, i en les Archives Nationales de París, per cercar-hi la pista del seguiment que l'estat francès –la policia i els serveis d'informació– van mantenir sobre les activitats dels exiliats franquistes. Des-

prés de demanar als ministeris d'Interior i de Defensa la *derogació de protecció* que la llei francesa confereix als arxius sobre contraban d'armament per garantir la confidencialitat dels ciutadans francesos implicats en aquests actes, Cristina Badosa va poder recollir documents rellevants amb relació als operatius de vigilància que la Gendarmeria tenia al voltant del SIFNE, els quals demostraven la importància i la complexitat d'aquesta xarxa d'espionatge finançada per Francesc Cambó. La transparència del procediment administratiu als arxius de l'Hexàgon va permetre a Badosa d'aprofundir en aquesta línia d'investigació, però, en canvi, va resultar inútil l'accés als arxius privats o el contacte directe amb algunes famílies burgeses de Barcelona amb antecedents directes en l'espionatge franquista... Fins avui, els hereus de Bertran i Musitu –com el seu nét José Felipe Bertran de Caralt, patró del MACB inculpat en un sumari judicial per estafa– s'han negat en rodó a tractar d'aquesta pàgina del seu passat militant. Amb una por similar van actuar alguns dels testimonis o supervivents de la guerra que coneixien, perquè van ser-hi molt a prop, algunes anècdotes d'aquell Pla marsellès. Fins i tot quan van explicar-les a Cristina Badosa, alguns d'ells, la majoria procedents del periodisme republicà, van demanar que el seu testimoni es mantingués en l'anonimat.

D'aquesta manera, la filòloga barcelonina va reconstruir tot allò que hi havia darrere la *llegenda negra* d'un escriptor diletant, xerraire i cordial, que, entaforat sota una boina negra, es passejava pels molls de Marsella tafanejant els vaixells que salpaven cap a Catalunya i preguntant, a tort i a dret, coses que només podien interessar un periodista, un espia o totes dues coses alhora. EL TEMPS presenta un avanç

Cristina Badosa: "Sempre vaig tenir la sospita que, de les activitats de Pla i de tots els grups dels Serveis d'Informació, Adi Enberg me'n contava només una part."

d'aquest treball, centrat exclusivament en la faceta del Pla *espia*. L'estudi de la filòloga Cristina Badosa –doctora en literatura catalana per la Universitat de Perpinyà– remet a un tall de la biografia planiana molt més extens, però igualment *delicat*, els anys 30: entre el fill pròdig del catalanisme que torna de l'exili imposat per la dictadura de Primo de Rivera al periodista militant que intervé en la consolidació de la dictadura de Francisco Franco hi ha tota una història de decantament ideològic –no de transmutació; Pla és sempre escèptic i, per tant, conservador– que va aguditzar la càrrega política i periodística de la seva vida en detriment d'una obra literària que no recupera la seva plenitud fins que la postguerra no apartarà els col·laboracionistes de la Lliga dels llocs de responsabilitat pública i els deixarà sols amb el seu talent o els seus negocis: perdedors entre els guanyadors, guanyadors entre els perdedors.

De tota aquesta *llegenda negra*, finalment contrastada, sempre se'n pot llegir, a tall de conclusió, el que va deixar escrit Manuel Ibàñez Escofet, un bon amic de Pla, però sempre un home honest. I republicà. Ho escrivia el 19 de març de 1977 a *La Vanguardia*. Es titulava "El conservadurismo de Josep Pla". Cap al final, parlava de la guerra: "Per als qui no hi eren, cal dir que una guerra civil és sempre una aventura tràgica. La pell de l'home no val un ral i tothom té dret a salvar la pell. És el que va fer en Pla. Ni més ni menys. Pla no es pot comparar, sense ser volgudament injust, amb Céline, Ezra Pound o Knut Hamsun. De l'olla de grills patètica pot sortir tot. Jo conec avui demòcrates en exercici i catalanistes en nòmina que van ser oficials de requetès o de Falange o dels moros. Tampoc no en tenen la culpa, quan un país sencer es torna boig."

"La famosa història de l'espionatge em sembla, per altra banda, d'un grotesc pujat de to. Mirar els vaixells que sortien era una manera de justificar-se els quatre francs que li permetien de mantenir-se a França. Espero que els seus detractors conservin la intel·ligència suficient per no pensar que Josep Pla es va creure mai un James Bond. En tot cas, si algú podria estar molest per la seva feina seria jo, que, de soldat, feia guàrdies al moll de Barcelona i sofria sobre la meua carn i la meua por –infinita– els efectes del bombardeig molt més que no els rígids jutges aficionats del gran escriptor. I ric, amb grans riallades. Anys després també deien que feia d'espia dels aliats des del golf de Roses. Era quan vivia a casa de la Nieves, a l'Escala. Es veu que és el seu destí."

"Però el seu destí, per mi, són els seus trenta llibres. Aquesta és la seva autenticitat i la seva força, l'autenticitat i la força de Catalunya. Tota la resta és episòdica. Com diria ell, un barret de rialles".

Oriol Malló